

dominantné teoretické postuláty, no vďaka mnohosti pohľadov vyniká početnosť, rôznorodosť a vrstevnatosť sledovaných stretov. Jednotlivé štúdie prinášajú množstvo podnetných a inšpiratívnych momentov, buď literárnohistorickej a poetologickej povahy, alebo s ohľadom na metodologický a teoretický prístup.

Dana Kršáková

Machala, Lubomír: LITERÁRNÍ BLUDIŠTĚ. BILANCE POLISTOPADOVÉ PRÓZY. Praha : Brána, 2001. 256 s.

Pokus o bilancovanie ponovembrovej prózy literárneho vedca a vysokoškolského pedagóga Lubomíra Machalu si nepochybne zaslúži pozornosť prinajmenšom z dvoch dôvodov: 1. dokazuje, že snaha reflektovať literárne dianie má aj napriek súčasným tendenciám spochybňovať možnosť napísania literárnych dejín ešte stále svoje opodstatnenie, 2. na poli literárnohistorickej reflexie ponúka autor prácu, ktorá sa môže stať pevnou základňou pre ďalšie uvažovanie o najmladšej českej literatúre (hoci samotná ochota uchopiť stále horúci zemiak aktuálnych prozaických diel nemusí stačiť na to, aby výsledku popri priekopníctve mohol byť pripísaný aj atribút hodnotnosti).

Autor vychádza z názoru, že „*tucet let, uplynulý od listopadového společenského zlomu, který zásadním způsobem změnil podmínky slovesné tvorby, jejího vydávání a vnímání, je dostatečně dlouhá doba nejen pro manifestaci typických tendencí, ale i pro pojmenování základních problémů a vývojových zvláštností, popřípadě též k jejich jistému zhodnocení*“ (s. 9). V uvedenom citáte sú zachytené všetky podstatné sledované aspekty a ciele Machalovej práce: 1. prehodnocovanie zmien, ktoré po roku 1989 nastali v produkcii

a percepcii literatúry, ich podmienenosť mimoliterárnymi činiteľmi (najmä spoločensko-politickým vývinom) a odraz vo vlastnom literárnom živote, 2. snaha zachytiť a zdokumentovať typické tendencie v próze tohto obdobia a popísať jej vývojové zvláštnosti (zodpovedá im kompozícia práce), 3. načrtnúť hodnotové aspekty literárnej tvorby deväťdesiatych rokov 20. storočia. Autorovou ambíciou pritom nie je zaujať jednoznačné (t. j. dogmatické) hodnotiace stanovisko, ale pomôcť pri orientácii „*v takřka bezhraničném a málo přehledném světě současné literatury*“ všetkým tým, ktorí ju „*vyhledávají a vítají, jelikož ji potřebují*“ (s. 9). Celkový charakter práce, spôsob uchopenia materiálu a práca s ním, systematizácia a prehľadnosť ukazujú, že tento cieľ sa autorovi podarilo splniť. Detailné biografické a bibliografické údaje spolu s podrobnými súpismi literatúry k danej problematike (recenzie a odborné texty) umožňujú čitateľovi dostať sa za hranice Machalom naznačených „trás“, resp. poskytujú minimálne hodnotné pramenné východisko pre ďalší výskum.

Nevyhnutným sitom výberu prešli diela, ktoré boli publikované prvýkrát po novembri 1989, alebo vydania diel z pôvodne samizdatového či exilového komunikačného okruhu, pričom základným kritériom, ktorého sa autor pridížal, bola „*reprezentativnost textu z hlediska obecnějších procesů, jeho typologická výpovědní hodnota*“ (s. 10, zdôraznil L. M.). Potreba „typologického“ zaradenia diela, podmienená snahou načrtnúť vývinové tendencie epickej spisby, sa navonok prejavila vytváraním paralel v tvorbe jednotlivých prozaikov. Hoci sú kapitoly samostatnými uzavretými celkami, týmto postupom ich autor nielenže navzájom prepája, ale predovšetkým tým, že sa na konkrétne dielo díva z rôznych aspektov, vytvára o ňom (a o tvorbe jeho autora) viacerozmerný obraz (napr. literárnou činnosťou Daniely Hodrovej sa popri kapitole venovanej postmoderne zaoberá v tematických kapitolách

o písaní žien a inšpirácii minulosťou). Spätne tak na pozadí špecifík tvorby vybraných autorov zachytáva charakteristické (typické, či skôr „typologické“) vývinové tendencie novodobej prózy.

Do centra pozornosti stavia predovšetkým autorov, ktorých možno zaradiť k jednému z dvoch dominantných prúdov (podľa Aleša Hamana „línií“), tzv. autenticitnej literatúry (denníková a memoárová) a „fantasknej“ (metafyzickej, postmodernej), s prihliadnutím na hraničné pásma týchto literatúr. Popri všeobecných charakteristikách, krátkom exkurze do minulosti, popri najvýznamnejších predstaviteľoch, spoločných črtách aj individuálnych znakov sa venuje kritickému prijatiu týchto diel, resp. vzniknutým polemikám, a z hľadiska hodnotovej hierarchizácie naznačuje ich perspektívy. Machalov prístup – najmä vo vzťahu k sporným otázkam – sa obmedzuje zásadne iba na výpočet a usporiadanie informácií, ktoré prináša. V podstate k nim nezaujíma osobné stanovisko, a v niektorých prípadoch sa čitateľ ani nedozvie, ako ktorá kauza „skončila“ (napr. spor okolo Vieggha). Vedcovo zotrvávanie na neutrálnej pôde môže byť odrazom všeobecného hodnotového chaosu, v ktorom sa literatúra (resp. literárna veda) po roku 1989 ocitla. Autor sa, samozrejme, zamýšľa nad kategóriami hodnotnosti a hodnotovej hierarchizácie diel, literárnosti, literárnej tradície atď., ale vyslovené závery sa viac ako potencialít konkrétnych autorov dotýkajú všeobecných polôh abstraktnej „literatúry“: „... knižky upozorňujú, že na významu ztráca predovšetkým slovo **literárni, umělecké**, že se vytráca slovesné kultivování člověka i společnosti. A namísto toho, aby slovo bylo využíváno především jako prostředek hledání či sdělování pravdy a krásy, popřípadě jako zdroj zábavy, stává se stále častěji... prostředkem manipulace (reklamní i politické). Myslím, že právě tohle vědomí a projevený nesouhlas s tímto dobovým trendem představují jednu z nosných perspektiv sloves-

ného umění“ (s. 30, zdôraznil L. M.). Z tohto aspektu snáď najproblematickejšie (t. j. absencia jednoznačného hodnotového stanoviska) vyznieva šiesta kapitola, pojednávajúca o „arteficiálnej“ línii próz na pomedzí náročnej a populárnej literatúry.

Machalovo zorientovanie sa v labyrinte prozaickej produkcie (či skôr tej jej časti, ktorá stojí za pozornosť) je rámcované vymedzovaním tradícií a hľadaním perspektív. Prvá kapitola v zhustenej podobe zachytáva celý obsah predkladanej práce. Určitá metodologická nevyváženosť sa prejavila vo voľbe klasifikačných zreteľov ostatných kapitol: kým druhá a tretia sa zaoberajú spomínanými najproduktívnejšími líniami (autenticitná a postmoderná literatúra), a teda v pravom slova zmysle zachytávajú vývinové línie prózy, ostatné kapitoly sledujú rôznorodé aspekty v podstate spoločné všetkým sledovaným dielam. V kapitole Ženy v literatúre hovorí Machala o feministickej literatúre, ktorú by bolo možné považovať za samostatný fenomén. Paralelne však uvádza aj tvorbu ženských autoriek – nefeministiek, čím sa paradoxne dopúšťa toho, čo v úvode tejto kapitoly kritizuje (zamýšľa sa tu nad mnohovýznamovým obsahom termínu „ženská literatúra“, resp. písanie žien, písanie o ženách, a (ne)opodstatnenosťou, t. j. zastaranosťou jeho použitia). Podobne v kapitole Historie – zdroj poučení... zhromažďuje všetky diela, ktorých spoločným menovateľom je aká-taká príslušnosť k žánru historickej prózy. Otázne potom je, do akej miery (najmä s prihliadnutím na charakter postmodernej literatúry) zodpovedá vybraný menovateľ skutočnej tendencii v prozaickej tvorbe, a nakoľko je iba pohodlným ukazovateľom styčnosti diel vzniknutých v jednom časovom období.

Za pozornosť určite stojí samotné Machalovo „písanie“ o literatúre. Na pomerne malom priestore tento autor interpretuje a usúvzťahuje diela viac ako päťdesiatich prozaiikov, pričom závery, ktoré z dvanásťročného upratovania v inventári ponovembrovej prózy

vyvodzuje, sú maximálne optimistické: „... *také súčasné situácie dokladá, že bohatosť tradície českej literatúry je príslibom bohatosti jejich perspektív*“ (s. 187). Za „*čtenářsky přístupnou, čtivou formou*“ sa skrýva prehľadná a kompaktná odborná publikácia, ukazujúca českú prózu, ako aj jej vedeckú reflexiu v pozitívnom (a honosnom alebo radšej závideniahodnom?) svetle.

Jana Pácalová

LITERATURY V KONTAKTECH (JAZYK – LITERATURA – KULTURA). BRNĚNSKÉ ČESKO-SLOVENSKÉ TEXTY K SLOVAKISTICE. Editori: Ivo Pospíšil a Miloš Zelinka. Brno : Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2002. 128 s.

Pri čítaní nejedného literárneho periodika určite mnohí zaznamenali, že interkultúrne vzťahy medzi Slovenskom a Čechami neochladli ani v súčasnosti. O neustále sa prehľbujúcim záujme o susednú literatúru, jazyk a kultúru svedčí aj medzinárodná vedecká konferencia Slovensko-české vzťahy a súvislosti, ktorá sa uskutočnila v októbri 2000 v Bratislave, výsledkom ktorej bol aj podnetný zborník referátov a koreferátov s rovnomenným názvom. Ďalším príspevkom k danej problematike je v poradí už štvrtý zväzok tzv. „Brnenských česko-slovenských textov k slovakistike“ vydávaných Masarykovou univerzitou v Brne. Je určený nielen slovakistom a bohemistom, ale aj všetkým, ktorým problematika česko-slovenských vzťahov postavená na komparatívnej báze nezostáva cudzia. Zborník nesie názov *Literatúry v kontaktech (Jazyk – literatura – kultura)* a (ako dokazuje podtitul i celková koncepcia publikácie) zameriava sa primárne na aspekty jazykové, premietnuté do širšieho literárneho (jazyk ako súčasť literárneho textu) i komparatistického rozmeru, ale

aj všeobecnejšieho kultúrneho kontextu. Zborník vznikol v spolupráci s Ústavom slavistiky FF MU v Brne, s Literárnovednou spoločnosťou pri AV ČR, s katedrami slavistiky, rusistiky, slovenského jazyka a slovenskej literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Ústavom svetovej literatúry SAV v Bratislave a Slovanským ústavom v Prahe. Z obsahového hľadiska je rozčlenený na literárnoteoretické a metodologické texty a po nich nasledujúce komparatívne a literárnohistorické štúdie. Napriek tematickej rôznosti sú všetky príspevky vzájomne prepojené myšlienkou vzájomných česko-slovenských kontaktov a recipročného pôsobenia vzájomne príbuzných kultúr a jazykov.

Zborník otvára literárnoteoretický text Josefa Dohnala (Brno) *Symbol v (literárni) komunikaci*, ktorý chápe symbol ako holistický znak synergeticky spájajúci „individuálne a sociálne, jav a podstatu, synchronne a diachronne vo vyjavovaní tejto zložitosti sveta a vo vytváraní podmienok pre individuálne dotknutie sa oných podstat“ (s. 7). Vyzdvihuje komunikačnú interakciu medzi individuum s jeho vnútorným svetom a realitou vonkajšieho sveta. Symboly sa mu stávajú súčasťou komunikácie a umenie je práve onou cestou, ktorá umožňuje jedincovi nájsť to, čo je v symboloch pre neho významné. Polyvalentnosť symbolu nám dáva možnosť najrozličnejšej interpretácie. To je aj akýmsi mottom celého zborníka, ukazujúceho rozmanité pohľady autorov na umenie ako súčasť sveta jedincov.

Ivan Dorovský (Brno) v príspevku *O literárni bilingvizmu a inverzní dvojdomosti* nám umožňuje zamyslieť sa nad literárnym bilingvinizmom, sprostredkujúcim literárnemu dielu jednej literatúry možnosť fungovať v kontexte literatúry inej. Od textu prechádza cez etnickú príbuznosť až ku kultúrnej pamäti národa. Danú problematiku objasňuje prostredníctvom inverznej polyliterárnosti a mnohodomosti autorov, ako sú Konštantín a Metod. Filozofický pohľad na zmenu literárnej